

**BİR GELENEĞİN YAŞATILARAK KORUNMASI:
KARAGÖZ OKULU VE HAYALİ HASAN HÜSEYİN KARABAĞ***
Safeguarding a Traditon by Keeping It Alive:
“The Karagöz School” and “Hayalî Hasan Hüseyin Karabağ”

Pınar DÖNMEZ-FEDAKAR
Mustafa GÜLTEKİN*****

Özet: Karagöz; bu sanatı icra eden hayalî, onun yetiştirdiği çıraklar, izleyici ve icra ortamından oluşan bir gelenektir. Karagöz’ün günümüzde yaşamaya devam etmesi için bu geleneği oluşturan unsurların bir bütün halinde korunması ve yaşatılması gerekmektedir. Yeni hayalîlerin bu sanatı öğrenebilmeleri için usta-çırak ilişkisinin yaşanabileceği ortamların yaratılması, izleyici ve Karagözcünün bir araya geleceği icra ortamlarının hazırlanması ve çeşitlendirilmesi bu geleneğin yaşaması için atılması gereken ilk adımlardır.

1997 yılında İstanbul’da açılan “Karagöz Okulu”, yeni Karagözcülerin modern eğitim metotlarından ve çeşitli sanat dallarındaki profesyonel sanatçıların tecrübelerinden faydalanılarak, usta-çırak ilişkisi içinde yetiştirilebileceğini gösteren başarılı bir örnektir. Bu okulda yetişmiş olan öğrencilerden Hasan Hüseyin Karabağ, bugün Karagöz sanatını icra eden genç hayalîler içinde yer almaktadır.

Makalede, Karagöz’ün korunmasının ancak hayalîlerin yetiştirilebileceği ve sunum yapabilecekleri ortamların sağlanması ile mümkün olabileceği, “Karagöz Okulu” ve Hayalî Hasan Hüseyin Karabağ örneği çerçevesinde tartışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Karagöz, Hasan Hüseyin Karabağ, Karagöz Okulu.

Abstract: *Karagöz is a tradition that consist of player, apprentices, audience and context. It’s our opinion that in order to safeguard and to develop Karagöz, all the elements of this tradition must be kept alive together.*

“Karagöz School” (opened 1997 in İstanbul) is successful example of the combination of methodic education and master-apprentice relations. Hasan Huseyin Karabag is a student who trained in this school and he stil the art of Karagöz.

* Bu makale, Gazi Üniversitesi, Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 27-29 Nisan 2006 tarihinde Ankara’da düzenlenen “Somut Olmayan Kültürel Miras: Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyumu”nda aynı adla sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş ve gözden geçirilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç Dr.-. Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi A.B.D.

*** Arş. Gör.-. Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi A.B.D.

In this article, we will discuss the idea that the safeguarding of Karagöz can be only possible by educating new Karagöz players and for players and audience providing contexts. Our discussion, in this article, will take place on the Karagöz School and a student of it. Hayalî Hasan Hüseyin Karabağ.

Keywords: Karagöz, Hasan Hüseyin Karabağ, School of Karagöz.

Türk gölge oyunu Karagöz'ün korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması meselesi makaleler ve bildiriler vasıtasıyla tartışılmış, bu bağlamda geleneğin yok oluşu karşısında gerek Türk halk bilimi uzmanları, gerekse yaşayan Karagöz'ün yaşayan ustalarının bazı önerileri olmuştur. Bu önerilerin bir kısmı hayata geçirilirken, göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir kısmı ise gerçeğeleştirilememiştir.

Karagöz'ün korunması ve yaşatılması için son dönemde yapılan faaliyetler arasında, İstanbul, Ankara, Bursa ve Konya Belediyelerinin özellikle Ramazan ayında düzenlediği etkinlikler ve Kültür Bakanlığı, UNIMA Türkiye Milli Merkezi ve bazı özel kuruluşlar tarafından İstanbul, Bursa ve İzmir'de gerçekleştirilen "Uluslararası Kukla ve Gölge Oyunları Festivalleri" önde gelmektedir. Bu festivaller, farklı ülkelerden gelen hayalîlerin ve kuklacıların fikir alışverişinde bulunmalarına sağlamasının yanı sıra düzenlendiği illerde gölge oyununun tanıtılmasına ve yaygınlaştırılmasına da hizmet etmektedir. Türkiye'de Karagöz'ün icra edildiği en önemli organizasyon olması da göz önüne alındığında, bu festivallerin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu festivaller dışında, yine Kültür Bakanlığı, UNIMA Türkiye Millî Merkezi ve bazı vakıflar tarafından açılan ve Karagöz sanatını icra edecek yeni hayalîlerin yetiştirilmesini amaçlayan okul ve kurslar ile de bu sanatın sürekliliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Özellikle son dönemde, geleneğin temsilcileri tarafından "Karagöz Evi" olarak tanımlanan, Karagöz oynatmanın yanı sıra tasvir yapımı, sergilenmesi gibi faaliyetlerin de yürütüldüğü mekânların, bu sanatın sürekliliğinin sağlanmasına yaptığı katkı göz ardı edilmemelidir.¹

Bu makalede, Çocuk Vakfı tarafından açılan Karagöz Okulu ve yetişmesinde bu okulun önemli katkısı bulunan hayalî Hasan Hüseyin Karabağ hakkında bilgi verildikten sonra; Karagöz Okulu ve Hasan Hüseyin Karabağ örneğinden hareketle, Karagöz'ün korunması, yaşatılması, yenilenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması ile ilgili önerilerimize yer verilmiştir.

¹ Bu andlandırmanın, Şinasi Çelikkol'un Bursa'daki *Karagöz Sanat Evi*, Hasan Hüseyin Karabağ'ın İstanbul'da kurmuş olduğu *Karagöz Evi* vb. gibi örnekleri mevcuttur.

Çocuk Vakfı ve Karagöz Okulu

Çocuk Vakfı, çocukların eğitimi ve sosyokültürel bakımdan gelişmesine katkıda bulunacak çalışmalar yapmak, okul öncesi ve okul çağı çocuklarının sorunlarına yardımcı olacak araştırmaların yapılmasına ortam hazırlamak amacıyla 1990 yılında, Mustafa Ruhi Şirin başkanlığında kurulmuştur. Vakfın faaliyet alanları arasında “Gölge tiyatrosu, kukla ve Karagöz atölyesini kurmak ve işletmek” de yer almaktadır. Bu çerçevede kurulan “Çocuk Vakfı Karagöz Atölyesi”, 1997-1999 yılları arasında da bir Karagöz Okulu açmış ve çok sayıda Karagöz gösterisi düzenlemiştir.²

Çocuk Vakfı'nın açtığı Karagöz Okulu'nda, geleneksel Türk tiyatrosu tarihi, Karagöz'ün icrası, repertuar, tasvir çizim-yapım teknikleri, Karagöz müziği konularında dersler verilmiştir. Genel sanat yönetmenliğini Tacettin Diker'in yaptığı bu okulda, İhsan Dizdar, Orhan Kurt, Ünver Oral, Metin Özlen gibi bu sanatın usta isimleri ders vermiştir. Bu okuldan mezun olanlar arasında Ayfer Balakin, Ramiz Balakin, Alpay Ekler ve Emin Şenyer gibi isimler de vardır.

Hasan Hüseyin Karabağ³

Karagöz Okulu'nun yetiştirdiği genç hayalilerden biri olan Hasan Hüseyin Karabağ, 1967 yılında Üsküdar-İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü'nden mezun olduktan sonra, Radyo Televizyon alanında yüksek lisans yapmıştır. Amatör olarak tiyatro faaliyetlerini sürdürürken, 1993 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından açılan sınavı kazanarak Şehir Tiyatrolarına giren Hasan Hüseyin Karabağ, burada çocuk oyunlarında oynamaya başlar. 1997 yılında, Fikret Terzi'nin yazdığı “Ah Karagöz Vah Karagöz” adlı oyununda “hayalî”yi oynar. Oyuna hazırlandığı sırada Tacettin Diker ile tanışır ve sopaların tutulması, tasvirlerin oynatılması gibi Karagöz sanatıyla ilgili temel bilgileri Tacettin Diker'den öğrenir. Hasan Hüseyin Karabağ, Tacettin Diker'in tavsiyesi ile 1997-1998 yılları arasında iki dönem boyunca “Çocuk Vakfı Karagöz Okulu”na devam eder ve buradan ikincilikle mezun olur.

Hasan Hüseyin Karabağ'ın Karagöz ile tanışması ve Karagöz oynatmaya karar vermesi, Fikret Terzi'nin “Ah Karagöz Vah Karagöz” adlı oyunu ve bu oyun sırasında tanıştığı Tacettin Diker sayesinde olmuştur. Hasan Hüseyin Karabağ, Tacettin Diker ve İhsan Dizdar'ı ustası olarak kabul etmektedir. İlk Karagöz gösterisi, Altunizade Kültür Merkezi'nde oynadığı “Karagöz Yazıcı” oyunudur.

² <http://www.cocukvakfi.org.tr>

³ Hasan Hüseyin Karabağ ile ilgili bilgiler 18 Mart 2006 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme kayıtlarından hareketle hazırlanmıştır.

Tasvirlerini kendisi yapan Hasan Hüseyin Karabağ; “Salıncak”, “Yazıcı”, “Çifte Câzular”, “Tahmis” ve “Ters Evlenme” gibi usta malı oyunların yanında, kendi yazdığı “Boğaziçi Sefası”, “Karagöz’ün Sözü”, “Karagöz Elma Şekeri”, “Karagöz’ün Misafirligi”, “Kız Kulesi Efsanesi” oyunlarını da oynamaktadır. Oyun esnasında; Seçkin Bayramoğlu, İlyas Demirel, Aylin Sağlam ve Tunçay Korkmaz kendisine dönem dönem yardımcı olmaktadır. Hasan Hüseyin Karabağ, yurt içi ve yurt dışındaki festivallerde, özel organizasyonlarda, yuvalar ve özel okullar ile Kültür Merkezlerinde gösteri yapmaya devam etmektedir.

Hasan Hüseyin Karabağ hakkındaki bu bilgilerden sonra, Karabağ’ın Karagöz sanatına ve icrasına taşıdığı bazı yeni hususlara değinmek yerinde olacaktır.

Hasan Hüseyin Karabağ’ın Karagözcülüğü ile ilgili dikkati çeken ilk husus, sanatı için kullandığı “*Karagöz oynatmıyorum, Karagöz oynuyorum.*” ifadesidir. Hasan Hüseyin Karabağ, bu ifadeyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

*“Ben sahne arkasından oynamazsam, Karagöz de oynamaz. Sahne arkasında ben bu hareketlerin tamamını yapıyorum. Sopalar, kolumun, bedenimin doğal bir uzantısı gibi hareket ediyor.”*⁴

Hasan Hüseyin Karabağ’ın sanatı ile ilgili önemli hususlardan bir diğeri ise, onun modern tiyatro eğitimi sırasında edindiği bilgileri geleneksel tiyatroya, yani Karagöz’e uyarlama çabasıdır. Modern tiyatrodaki oyuncu ve seyircinin yüz yüze olması, oyun esnasında seyircinin tepkilerinin oyuncu tarafından daha rahat algılanmasını sağlamaktadır. Karagöz oyununda ise, hayaliyi bu konuda yönlendirecek tek unsur seyircinin oyuna verdiği tepkilerdir. Hasan Hüseyin Karabağ, oyuna başlamadan önce, elinde sopa ve tasvirlerle perdenin önüne çıkarak, bir yandan seyirciyi tanımaya çalışmakta, bir yandan da seyirciye Karagöz ile ilgili bilgiler vermektedir. Oyun öncesi seyirciyi tanıma ve bilgilendirmeye yönelik böyle bir yaklaşım hem Hasan Hüseyin Karabağ’a büyük bir kolaylık sağlamakta, hem de Karagöz oyunu ile ilgili bilgisi olmayan izleyicilerin bilgilendirilmesine imkân vermektedir. İzleyiciye göre oyun oynaması Hasan Hüseyin Karabağ’ın hemen her oyunda izleyiciye bağlı olarak irticalen değişiklikler yapması sonucunu da doğurmuştur. Oyun öncesinde, perde önünde yaptığı tanıtımı uzun tutan Hasan Hüseyin Karabağ, bu sırada seyircinin nabzını ölçmekte ve burada edindiği izlenimleri, oyunun akışında küçük veya büyük değişiklikler yaparak mutlaka oyununa ve perdeye yansıtmaktadır.

Hasan Hüseyin Karabağ, yeni Karagöz oyunlarının metinlerini yazarken de geleneksel ve modern birliktedir. Geleneksel yapıyı oluşturan dört temel bölüm “Mukaddime”, “Muhavere”, “Fasıl” ve “Bitiş” (Sakaoğlu, 2003: 101)

⁴ Hasan Hüseyin Karabağ’la 18 Mart 2006 tarihinde İstanbul’da yapılan görüşme kayıtlarından.

Hasan Hüseyin Karabağ'ın oyunlarında yer almaktadır. Yeni konulardan oluşan oyunlarda, geleneksel şeklin kullanılmasının sebebi, geleneksel şeklin, oyunun akışını belirleyen bir şablon vazifesi görerek yazarın metni kurgulamasında kolaylık sağlamasıdır. Kendi yazdığı oyunlarda güncel meseleleri sıkça kullanan Hasan Hüseyin Karabağ, yaşadığı mekânlara ve tanıdığı insanlara da oyunlarında yer vermektedir. “Karagöz’ün Sözü (Üsküdar Çeşmesi)” adlı oyun, deprem bölgesindeki halka verilen sözlerin tutulmaması üzerine ortaya çıkmış bir oyundur. Bu oyunda tutulmayan sözlere yönelik bir eleştiri dile getirildiği kadar, verilen sözün tutulması ve tutulamayacak ya da yerine getirilemeyecek sözün verilmemesi gerektiği mesajı da vurgulanmaktadır.

Hasan Hüseyin Karabağ, izleyicinin günlük hayatında rastlayabileceği veya toplumu etkileyen olay, durum ve kişilere oyunlarında özellikle yer vermektedir. Burada amaç, izleyici ve oyun arasındaki bağı kuvvetlendirmek, oyundaki mizahî etkiyi arttırmaktır. Seyircinin ilgisini çekecek konuları işleyen Hasan Hüseyin Karabağ, bunu tasvirlerine de yansıtmıştır. Midas tasviri, Fatih Sultan Mehmet’in meşhur portesinin uygulandığı tasvir, Kız kulesi ve Üsküdar çeşmesi göstermelikleri bunlara örnek olarak verilebilir.

Hasan Hüseyin Karabağ'ın yetiştiği *Karagöz Okulu*, yeni Karagözcülerin modern eğitim metotlarından ve çeşitli sanat dallarındaki profesyonel sanatçıların tecrübelerinden faydalanılarak, usta-çırak ilişkisi içinde yetiştirilebileceğini gösteren başarılı bir örnektir. Bu okulda yetişmiş olan öğrencilerden Hasan Hüseyin Karabağ, bugün Karagöz sanatını icra eden, başarılı genç hayalîler arasında yer almaktadır.

Buraya kadar yaptığımız tespitlerden hareketle, Karagöz’ün günümüzde yaşamaya devam etmesi ve bu geleneği oluşturan unsurların bir bütün halinde yaşatılarak korunması için bazı önerilerde bulunmak mümkündür:

Karagöz’ün işlevsel olarak yaşatılması için öncelikle tarihî kaynaklar, metinler, görsel ve yazılı malzemeler vb. gibi Karagöz hakkındaki araştırmaların toplanması, bu araştırmaların sürekli ve planlı olarak yapılmasının sağlanması, ayrıca toplanan bilgilerin arşivlenerek, araştırmacı ve hayalîlerin kullanımına açılması gerekmektedir.

Bu arşiv çalışmalarının yanı sıra, mutlaka, bir “Geleneksel Türk Tiyatrosu Müzesi” kurulmalıdır. Bu müzede başta Karagöz olmak üzere, geleneksel Türk tiyatrosunun bütün türleri icra edilmeli; bu türlerin icrasında kullanılan tasvir, kostüme kadar bütün somut ürünlerin ve geleneksel Türk tiyatrosunu temsil edecek oyuncak, kitap, CD vb. tanıtım ürünlerinin satışı yapılmalıdır. Müze bünyesinde faaliyet göstermek üzere bu sanatın temsilcilerine görev verilmeli, tasvirlerin yapımından perdenin kurulmasına kadar bütün aşamaları ile Karagöz oyunu sergilenmelidir. Hatta ziyaretçilerin tasvir yapımı, Karagöz oynatımı gibi

etkinliklere katılımı da sağlanmalıdır. Bu uygulama, kurulacak müzeyi bir tasvir sergisi durumundan kurtaracak ve müzenin, kelimenin tam manasıyla, “uygulamal” bir halk bilimi müzesi olmasını sağlayacak, aynı zamanda Karagöz sanatının icra edildiği mekânları ihtiva etmesi bakımından da Karagöz’ün yaşatılmasına katkıda bulunacaktır.

Karagöz’ün yaşatılması için en önemli adım, bu sanatı icra edecek yeni hayalilerin yetiştirilmesidir. Bugüne kadar hayalilerin yetişmesi için pek çok kurs açılmıştır. Burada metot olarak geleneksel usta-çırak ilişkisi kullanılmıştır. Hayalilerin yetiştirilmesi meselesine, yukarıda değindiğimiz Karagöz Okulu’ndan hareketle, modern eğitim ve geleneksel usta-çırak ilişkisinin bir arada yürütüldüğü bir eğitim-öğretim metodunun çözüm olabileceğine inanmaktayız. Ünver Oral, “Karagöz Nasıl Yaşatılabilir?” başlığı ile 1986 yılında kaleme aldığı yazısında, yabancı ülkelerdeki gölge tiyatrolarının başarısının sebebini şöyle açıklamaktadır: “Yabancı ülkelerdeki kukla ve gölge tiyatroları artık rejisörü; ışık, ses, müzik, kostüm, dekor teknisyenleri, sahne âmiri, metin yazarları ve bir düzine oynatıcıları ile tam bir tiyatro hüviyetinde çalışmaktadırlar.” (Oral, 1986: 41). 1974 yılında yapılmış olan “Karagöz Semineri”nin, *Türk Folklor Araştırmaları*’nda yayınlanan değerlendirme yazısında da benzer bir bakış açısıyla, özellikle bu noktalara dikkat çekilmiştir. (TFA, 1974: 7161-62)

Bu yaklaşımlardan hareketle, kurulmasını teklif ettiğimiz okulda da, bu alanları kapsayacak bir eğitim verilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu okul bünyesinde başta Türk halk bilimi uzmanları olmak üzere, ses ve müzik eğitimi, geleneksel el sanatları, sahne sanatları ve tiyatro uzmanları ile Karagöz’ün yaşayan ustalarına yer verilmelidir. Böylece, yetiştirilecek Karagözcü hem modern tiyatro tekniklerini, hem de bu sanatı icra edebilecek kültürel alt yapıyı bu okulda edinebilecektir.

Karagöz’ün görsel bir sanat olmanın ötesinde toplumsal yapı içinde kültürel pek çok bağı olan bir gelenek olduğu düşünülürse, modern eğitimin bu geleneği bütün olarak öğrenmeye hevesli kişilere aktarması mümkün olmaz. O nedenle, hayalinin duruşundan, ahlakına, eski hayalilerin tecrübelerinden, seyirciyle ilişkisine kadar pek çok kavramı ve konuyu aktarma işi yine “usta”lara düşecek ve bu noktada modern eğitimle usta-çırak ilişkisinin buluşması bir mecburiyet olacaktır.

Kaynaklar:

ORAL, Ünver. (1986). “Karagöz Nasıl Yaşatılabilir?”, *Türk Edebiyatı*, Ocak, S. 147, ss. 39-41.

SAKAOĞLU, Saim. (2003). *Türk Gölge Oyunu Karagöz*. Ankara: Akçağ Yayınları.

TFA. (1974). "Karagöz Seminerine Ait Notlar [23-25 Ekim 1974-İstanbul]", *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 26, Cilt: 15, Sayı: 305, Aralık, ss. 7161-7162.

<http://www.cocukvakfi.org.tr>

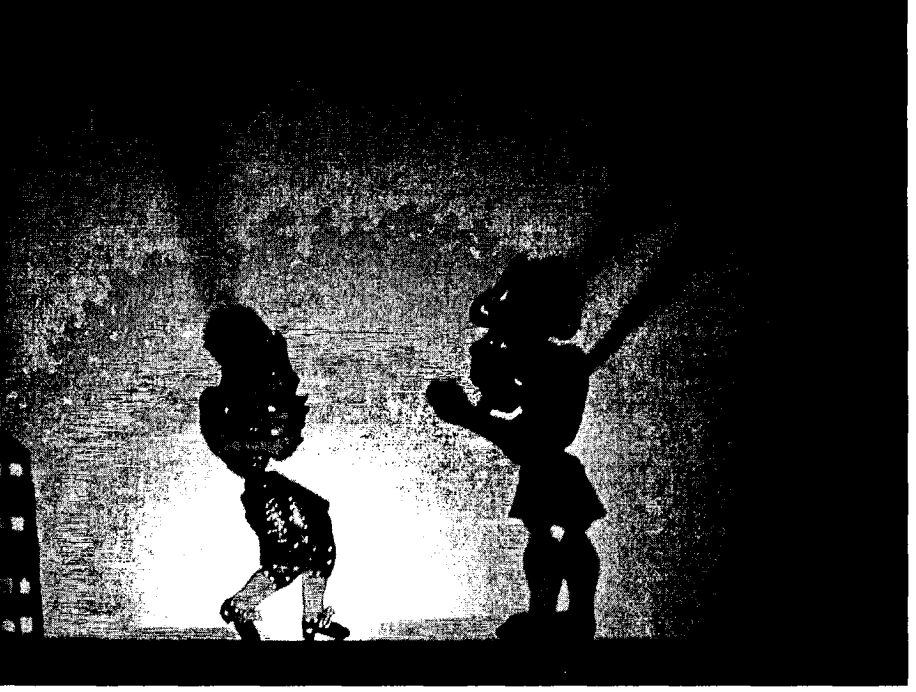
Ekler:

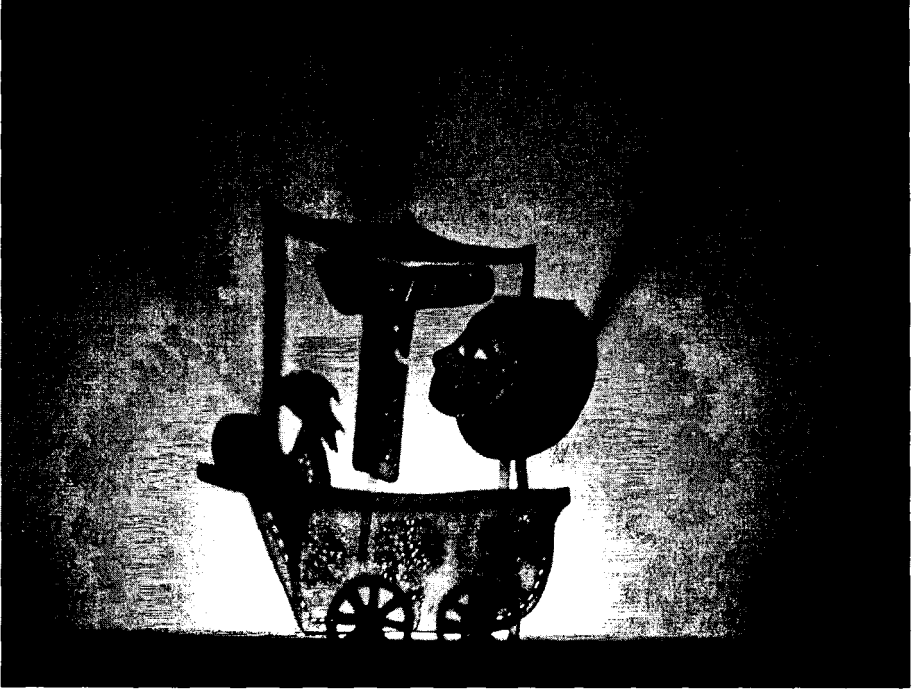
Hasan Hüseyin Karabağ'ın Midas Tasviri

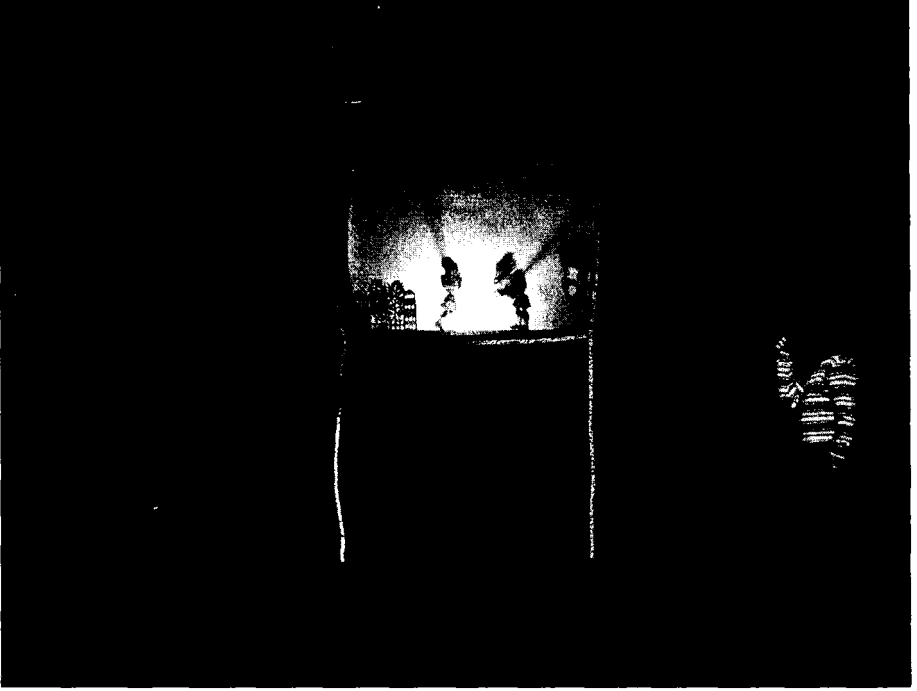
Hasan Hüseyin Karabağ-Tasvir Yaparken

Karagöz ve Hacivat

Karagöz Elma Şekeri Adlı Oyundan

Karagöz Oyunu Sonrasında Çocuklar Perdeyi ve Perde Arkasını İncelerken